

УДК 343.1

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА, ПОЄДНАНОГО ЗІ ЗГВАЛТУВАННЯМ АБО НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗАДОВОЛЕННЯМ СТАТЕВОЇ ПРИСТРАСТІ НЕПРИРОДНИМ СПОСОБОМ

Самарчук М.В., ад'юнкт
кафедри кримінального права та криминології
Львівський державний університет внутрішніх справ

Статтю присвячено аналізу поняття умисного вбивства, поєднаного зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом. Розглянуто проблеми, пов'язані із зарахуванням кримінально-караних діянь до цієї категорії злочинів, і надано поняття цього злочину.

Ключові слова: зґвалтування, умисне вбивство, кваліфікація, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

Стаття посвячена аналізу поняття умисленого убийства, сопряженного с изнасилованием или насильственным удовлетворением половой страсти неестественным способом. Рассмотрены проблемы, связанные с отнесением уголовно-наказуемых деяний к данной категории преступлений, и предоставляется понятие данного преступления.

Ключевые слова: изнасилование, умышленное убийство, квалификация, насильственное удовлетворение половой страсти неестественным способом.

Samarchuk M.V. PROBLEM ASPECTS CONCEPTS MURDER COUPLED WITH RAPE AND VIOLENT SEXUAL INSULTS WAY

This article examines the concept of murder coupled with rape or violent sexual insults way. The problems associated with such penal acts to this category of crimes and given the concept of crime. Targeted research murder coupled with rape or, sexual insults, causes, above all, the need for clarification of the content of this concept.

Key words: rape, murder, qualifications, sexual insults.

Постановка проблеми. Дослідження умисного вбивства, поєднаного зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, зумовлює передусім необхідність з'ясування змістового аспекту цього поняття. Для цього необхідно визначити систему значущих ознак цього виду злочину (особливості способів учинення, особистості злочинця, мотивів злочинної поведінки тощо). При цьому варто враховувати, що кримінально-правове визначення умисного вбивства, поєднаного зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, є вихідним для криминологічного дослідження цього злочину в силу того, що саме наявність сукупності визначених законодавцем специфічних ознак складу злочину дає змогу зараховувати злочинне діяння до окремого кваліфікованого виду вбивства (передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу (далі – КК) України).

Ступінь розробленості проблеми. У юридичній науці проблеми кримінальної відповідальності за умисне вбивство та окремі його види у своїх працях досліджували багато вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема Ю.В. Александров, П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.В. Бородін, В.О. Глушков, О.В. Гороховська, В.К. Грищук, В.Т. Дзюба, М.І. Коржанський, В.М. Куц, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.Т. Нор, В.В. Сташис, С.Д. Шапченко, С.С. Яценко та ін.

Мета статті – проаналізувати поняття умисного вбивства, поєднаного зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом; розглянути проблеми, пов'язані із зарахуванням кримінально-караних діянь до цієї категорії злочинів, і надати поняття цього злочину.

Виклад основного матеріалу. Частина 1 ст. 115 КК України передбачає кримінальну від-

повідальність за умисне вбивство, тобто «умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині» [4], указуючи на основні ознаки вбивства: умисне вчинення; протиправність убивства; обов'язковий наслідок – заподіяння смерті іншій людині. Пункт 10 ч. 2 ст. 115 КК України передбачає відповідальність за умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом.

Ураховуючи те, що найбільш аргументованим і поширеним є підхід, відповідно до якого об'єктом злочину є суспільні відносини, правильним, на нашу думку, є положення, що об'єктом убивства є суспільні відносини, які виникають із приводу недоторканності життя іншої людини [5, с. 8]. Отже, основним безпосереднім об'єктом умисного вбивства, поєднаного зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, є суспільні відносини, що виникають із приводу недоторканності життя іншої людини. Однак, крім основного безпосереднього об'єкта, цей злочин має додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт – суспільні відносини, що виникають із приводу статевої свободи та недоторканності людини.

Об'єктива сторона злочину характеризує процес учинення злочину послідовним розвитком тих подій і явищ, які починаються злочинною дією (бездіяльністю) і закінчуються настанням злочинних наслідків (результату). Виникає питання: як саме можуть розвиватися події та явища й настанням яких злочинних наслідків вони закінчуються, коли особа вчиняє умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом?

Згідно з п. 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» від

07 лютого 2003 р. № 2, умисне вбивство тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, «якщо воно було поєднане зі зґвалтуванням потерпілої особи або насильницьким задоволенням із нею статевої пристрасті неприродним способом, тобто мало місце в процесі вчинення зазначених злочинів чи одразу ж після нього. При цьому злочинні дії кваліфікуються і за ч. 4 ст. 152 чи ч. 3 ст. 153 КК або ще й за відповідною частиною ст. 15 КК. Умисне вбивство з метою задовольнити статево пристрасть із трупом також тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК. У випадках, коли особу було умисно вбито через певний час після її зґвалтування чи насильницького задоволення з нею статевої пристрасті неприродним способом з метою їх приховання, дії винного кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 152 або ст. 153 та п. 9 ч. 2 ст. 115 КК» [9].

За своєю сутністю, відповідно до законодавчого визначення (особливості юридичної конструкції), умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України), передбачає поєднання в їх органічній єдності двох окремих діянь: 1) умисного позбавлення життя іншої людини; 2) зґвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

Однак, по-перше, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, що трактується як антипод природного статевого акту (відбувається із залученням виключно тіл винного та потерпілого), не охоплює всього широкого спектру дій, які можуть учинятися винним із сексуальних мотивів. Під задоволенням статевої пристрасті неприродним способом варто розуміти будь-які дії сексуального характеру незалежно від їх гетеро- або гомосексуальної спрямованості (крім природного статевого акту). Це, зокрема, мужолозтво, лесбійство, орогенітальний контакт жінки з чоловіком або чоловіка з чоловіком, аногенітальний контакт чоловіка з жінкою, садистські дії сексуального характеру (наприклад, проникнення у піхву жінки певним предметом) тощо [6, с. 362]. До задоволенням статевої пристрасті неприродним способом доцільно зарахувати й такі імітації статевого акта, як сурогатна форма статевого акту, уведення статевого члена між молочними залозами жінки, така сама форма шляхом уведення статевого члена між стиснутими стегнами жінки [3, с. 10–11].

Учинення сексуального контакту з потерпілою особою за допомогою сторонніх предметів (палки, пляшки, ножа тощо) та інші подібні, так звані «садистські» дії з ігноруванням їх спрямованості саме проти статевої свободи й статевої недоторканності особи кваліфікуються судами як злочини проти життя і здоров'я особи, а не як сексуальні дії, незважаючи на вказівку в п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи» від 30 травня 2008 р. № 2 про те, що «насильницьке уведення в отвори тіла потерпілої особи різних предметів (палиці, пляшки тощо) може кваліфікуватися за відповідною частиною статті 153 КК тільки за умови, якщо умисел винної особи був направлений на задоволення у такий спосіб статевої пристрасті неприродним способом» [10]. На нашу думку,

зазначених помилок можна уникнути, змінивши назву ст. 153 КК України на «Насильницькі сексуальні дії».

Законодавець низки зарубіжних країн, конструюючи норми, що передбачають кримінальну відповідальність за цей вид убивства, використовує більш удалі формулювання щодо поєднання умисного вбивства з насильницькими сексуальними діями. Так, наприклад, КК Казахстану (п. «к» ч. 2 ст. 96) передбачає відповідальність за вчинення вбивства, поєднаного зі зґвалтуванням або насильницькими діями сексуального характеру [13], КК Азербайджану (ст. 120.2.6) – за вчинення вбивства, поєднаного зі зґвалтуванням або іншими насильницькими діями сексуального характеру [11], КК Киргизії (п. 7 ч. 2 ст. 97) – за вчинення вбивства, поєднаного зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті в інших формах [12], КК Російської Федерації (п. «к» ч. 2 ст. 105) [14] і Таджикистану (п. «м» ч. 2 ст. 104) [15] – за вчинення вбивства з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, а так само поєднане зі зґвалтуванням або насильницькими діями сексуального характеру.

По-друге, п. 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти життя і здоров'я особи» від 07 лютого 2003 р. № 2 містить вказівку, що «умисне вбивство з метою задовольнити статево пристрасть із трупом також тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК» [9]. Як слушно зазначають С.Д. Шапченко та С.С. Яценко, саме по собі задоволення статевої пристрасті з трупом не може розглядатись ні як зґвалтування, ні як задоволення статевої пристрасті неприродним способом, передбачене ст. 153 КК України [7, с. 225]. У цьому випадку винний учиняє не дії, спрямовані на полегшення вчинення об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 297 КК України, яка полягає, зокрема, у вчиненні наруги над трупом, а дії, спрямовані на позбавлення життя потерпілої особи (відповідно, посягання спрямоване проти життя особи) з метою вчинення насильницьких сексуальних дій, тобто дій, що становлять об'єктивну сторону умисного вбивства (у цьому випадку передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України). Сутність таких дій – в умисному позбавленні життя іншої людини заради досягнення сексуального задоволення, а не в нарузі над трупом людини.

Отже, Постанова Пленуму Верховного Суду України передбачає поєднання умисного вбивства, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, з більш широким колом насильницьких сексуальних дій, ніж зґвалтування та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

Відповідно до позиції Пленуму Верховного Суду України, умисне вбивство тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, якщо воно мало місце в процесі вчинення зґвалтування потерпілої особи або насильницького задоволення з нею статевої пристрасті неприродним способом чи одразу ж після цих дій. А якщо особу було умисно вбито через певний час після її зґвалтування чи насильницького задоволення з нею статевої пристрасті неприродним способом з метою їх приховання, дії винного кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 152 або ст. 153 та п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України.

Постає питання, що потрібно розуміти під «одразу ж після» й «через певний час» після зґвалтування чи насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом? «Одразу ж після» може означати протягом кількох хвилин, або протягом кількох десятків хвилин, чи протягом однієї або кількох годин. У свою чергу, учинення умисного вбивства, наприклад, через 10 хвилин після зґвалтування потерпілої особи означає ніщо інше, як убивство «через певний час» після зґвалтування.

Як нам видається, саме наявність мети приховати вчинене зґвалтування чи насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, а не часовий проміжок і є підставою та необхідною умовою кваліфікації вчиненого діяння за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 152 або ст. 153 й п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України, незалежно від проміжку часу між насильницькими діями сексуально-го характеру та позбавленням життя потерпілої особи. Приховати якість діяння можна лише після його вчинення, незалежно від того «одразу ж після» чи «через певний час».

Отже, п. п. 9 і 10 ч. 2 ст. 115 КК України (щодо зґвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом) передбачають відповідальність за два різних види умисних убивств: у першому випадку умисне вбивство вчиняється з метою приховати цей (ці) злочин(и) або полегшити його (їх) учинення, а у другому – з метою реалізації сексуального мотиву. Тобто, вирішальне значення має характер домінуючого умислу винного під час учинення злочинного діяння.

Що стосується кваліфікації злочинного діяння безпосередньо за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, то практика вказує як на можливість умисного позбавлення життя потерпілої особи під час учинення насильницьких сексуальних дій («у процесі»), так і вчинення насильницьких сексуальних дій з потерпілою особою після позбавлення її життя («умисне вбивство з метою задовольнити статево пристрасть із трупом») [9]. Стосовно ж указівки в п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» від 07 лютого 2003 р. № 2 на вчинення умисного вбивства потерпілої особи «одразу ж після» зґвалтування чи насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, то вона, на нашу думку, лише вказує на обов'язковість того, що позбавлення життя потерпілої особи охоплюється єдиним умислом винного, котрий учиняє насильницькі сексуальні дії.

Деякі вчені, наполягаючи на тому, що смерть потерпілої особи як особливо тяжкий наслідок зґвалтування може бути результатом її необережного або умисного вбивства, а дії гвалтівника, який умисно вбив потерпілу особу в процесі зґвалтування або відразу після нього, необхідно кваліфікувати за сукупністю – п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України та ч. 4 ст. 152 КК України, аргументують це тим, що умисне вбивство і зґвалтування – це злочини, різні й за об'єктом, і за характером дій суб'єкта [8].

Дійсно, умисне вбивство, відповідальність за яке передбачена ч. 1 ст. 115 КК України (так зване просте вбивство), і зґвалтування – це зовсім різні й за об'єктом, і за характером дій суб'єкта злочини. Але й умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом,

відповідальність за яке передбачена п. 10 ч. 2 ст. 115 КК, – це так само окремий, зовсім інший, на відміну від указаних, злочин, який має свої особливості й специфічні ознаки, покладені законодавцем в основу його конструкції. Особлива суспільна небезпека злочину, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, полягає саме в «синтезі» вбивства й зґвалтування, а тому зґвалтування не утворює самостійного складу [1, с. 197].

Для кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 115 КК України необхідна наявність хоча б однієї з обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України. У випадку вчинення злочину, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, – це органічне поєднання умисного позбавлення життя іншої людини з насильницьким посяганням на її статево свободу й статево недоторканність (зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом). Учинення обох цих діянь, незалежно від просторово-часової комбінації їх поєднання, спрямоване на досягнення єдиного злочинного наміру винного.

Деякі вчені наполягають, що потерпілими від умисного вбивства, поєданого зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, можуть бути не лише особи, щодо яких учиняється сексуально насильство, а й інші особи. Так, В.І. Борисов і В.М. Куц вважають, що для визнання вбивства, поєданого зі зґвалтуванням, не має значення, учинене вбивство потерпілої особи від зґвалтування чи іншої особи, яка могла перешкодити його здійсненню або повідомити про нього [2, с. 21]. Ю.І. Шевчук стверджує, що під час умисного вбивства, коли воно відбувається під час скоєння злочинів, передбачених ст. ст. 152, 153 КК України, а також під час замаху на ці злочини, щоб подолати опір потерпілої особи, позбавити життя можуть як саму потерпілу особу, так й інших осіб, наприклад, її близьких, щоб вона припинила чинити опір [16, с. 174].

Однак, як слушно зауважує Ю.С. Швець, це занадто широке трактування поняття цього злочину. Убивство особи, що могло перешкодити здійсненню зґвалтування або повідомити про нього, є вбивством з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення й має кваліфікуватися за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України [17, с. 438]. Тобто, поняттям «убивство, поєдане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом», на нашу думку, охоплюються виключно випадки позбавлення волі потерпілих від цих злочинів, а не інших осіб.

Висновки. Отже, з урахуванням вищевикладеного можна зробити висновки, що під умисним убивством, поєднаним зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, варто розуміти умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині під час, після або перед її зґвалтуванням і (або) насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, а також учиненням інших насильницьких сексуальних дій, зумовлене сексуальними мотивами. З огляду на те, що фактично можливе поєднання умисного вбивства, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, з більш широким колом насильницьких сексуальних дій, ніж зґвалтування та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вважаємо більш коректним формулювання злочину, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, як умисне вбивство «із сексуальних мотивів».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Серийные сексуальные убийства / [Ю.М. Антонян, В.А. Верещагин, С.А. Потапов, Б.В. Шостакович]. – М. : Юрид. лит, 1997. – 352 с.
2. Борисов В.И. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации / В.И. Борисов, В.Н. Куц. – Х. : НПКФ «КОНСУМ», 1995. – 104 с.
3. Игнатов А.Н. Ответственность за насильственное совершение действий сексуального характера / А.Н. Игнатов // Советская юстиция. – 1991. – № 12. – С. 10–11.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
5. Навроцький В.О. Злочини проти особи : [лекції для студентів юридичного факультету] / В.О. Навроцький. – Львів : Юридичний факультет Львівського університету ім. Івана Франка, 1997. – 33 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка]. – К. : Юридична думка, 2007. – 1184 с.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. – К. : А.С.К., 2005. – 848 с.
8. Пономаренко Є. Обставини, що обтяжують кримінальну відповідальність за зґвалтування / Є. Пономаренко // Право України. – 2006. – № 7. – С. 82–86.
9. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного суду України від 07.02.2003 № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 1 (35). – С. 2–11.
10. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи : Постанова Пленуму Верховного суду України від 30.05.2008 № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs>.
11. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16.07.1997. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 466 с.
12. Уголовный кодекс Азербайджанской республики. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 325 с.
13. Уголовный кодекс Кыргызской республики. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 352 с.
14. Уголовный кодекс Российской Федерации // Сборник кодексов Российской Федерации. – М. : Издательство ЗАО «Славянский дом книги», 1997. – 608 с.
15. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21.05.1998. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 410 с.
16. Шевчук Ю.І. Кваліфікація насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи або якщо воно спричинило особливо тяжкі наслідки / Ю.І. Шевчук // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2005. – № 2. – С. 171–178.
17. Швець Ю.С. Проблеми кваліфікації умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом / Ю.С. Швець // Держава і право. – 2006. – № 32. – С. 433–439.

УДК 343.156.7

НЕПРАВИЛЬНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ ЯК ПІДСТАВА ЗМІНИ АБО СКАСУВАННЯ РІШЕНЬ СУДУ

Суховерська З.З., аспірант
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті на підставі аналізу доктрини права та судової практики досліджено окремі види причин неправильно застосуванням норм Особливої частини Кримінального кодексу України, що тягнуть за собою скасування або зміну судового рішення, а також узагальнено наслідки такого помилкового застосування.

Ключові слова: застосування норм, судові рішення, судова помилка, зміни або скасування судових рішень, кримінальне судочинство.

В статье на основании анализа доктрины права и судебной практики исследованы отдельные виды причин неправильного применения норм Особенной части Уголовного кодекса Украины, влекущих отмену или изменение судебного решения, а также обобщены последствия такого ошибочного применения.

Ключевые слова: применение норм, судебное решение, судебная ошибка, изменения или отмены судебных решений, уголовное судопроизводство.

Suhoverska Z.Z. INCORRECT APPLICATION OF THE SPECIAL PART OF CRIMINAL LAW AS A BASIS CHANGE OR CANCELLATION MAKING CUDU

In this article, based on an analysis of the doctrine of law and jurisprudence were investigated the causes of certain types of incorrect application of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, entailing the cancellation or modification of the judgment, as well as the generalization of the consequences of such erroneous application.

Key words: application standards, judgment, judicial error, change or cancellation of judgments, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Обраний Україною курс на євроінтеграцію й необхідність здійснення адаптації українського законодавства (у тому числі й кримінального законодавства) до європейських стандартів, що закріплено в Законі України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», ставлять невідкладні завдання щодо реформування та демократизації національного законодавства в усіх сферах. Виходячи з цього, найбільш пріоритетним напрямом є належне забезпечення прав людини, а також їх надійний правовий захист. Ратифіковані Верховною Радою України Конвенція про

захист прав і основоположних свобод людини та громадянина й Міжнародний пакт про громадянські та політичні права встановлюють право засудженого за будь-який злочин на перегляд вироку вищою судовою інстанцією згідно із законом. В Україні це право гарантоване Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) на рівні закріплення як самостійних засад кримінального судочинства (ст. ст. 21, 24 КПК України).

Ступінь розробленості проблеми. Прийняття нового КПК України, який набув чинності 19 листопада 2012 р., свідчить, що в цьому напрямі здійснюється спроба створення нових